

Képcs szent biblia. (Tausend Bilder-Bibel magyarba átültetett kiadása.) Károli-féle, átdolgozott szöveggel. Előszavát írta *Kenessey Béla* püspök úr. Legmelegebb elismeréssel ajánlják: *Kun Bertalan, Baltik F., Gyurácz F., Scholtz G., Ferencz József* püspök urak. Szerkesztette *Tóthfalusi József* ref. lelkész. Megjelenik egy kötetben, 26 czm. magas és 18 czm. széles alakban, angol izlésű, legfinomabb színnyomatu és gazdagon aranyozott diszkötésben. Tartalma: a teljes szentírás, átdolgozva és az Apokrifusok. *Dolci C., Dürer A., Leonardo da Vinci, Raffael és Rembrandt* 10 színnyomatu képe, a keresztyén világ legnevezetesebb festőművészei és szobrászai alkotásának 1000-nél jóval több remek reprodukciója, melyek között — csakis ebben a magyar kiadásban — hazai művészekről származó művészeti remek is képviselve vannak. Közbeillesztett sok vonatkozással bíró tájkép. Kellő számu megrendelés esetén tervbe van véve, hogy ezen nagyjelentőségű munkához díjtalanul csatoltatik egy nagy alaku Kalvin- vagy Luther-kép kivánság szerint. *Ára 34 korona.* Megrendelhető 4 korona beküldése mellett s az összeg többi része a szállításkor fog utánvételeztetni. A könyv utolsó iveri is már sajtó alatt vannak, kérem tehát mielőbb a rendelést beküldeni, hogy megjelenés után azonnal expedíálhassam. *Kókai Lajos* prot. irányu könyvkereskedése, Budapest, IV. Károly-utca 1.

KÜLÖNFÉLÉK.

Az Északamerikai Egyesült Államok novemberben új elnököt választottak. Rooseveltnél Taft fog következni az elnökségben. A választásból ő került ki Bryannel szemben nagy többséggel győzelmesen. Az amerikai alkotmánynak a vallásszabadság sarkalatos elve, melyet az elnöknek, tartozzék bármelyik felekezet-hez, tiszteletben kell tartania. A most választott elnök iránt e tekintetben annál nagyobb bizalommal lehetnek Amerika polgárai, mert vallásilag már oly egyházhoz tartozik, a melynél a lelkiismereti szabadság egyszersmind vallási elv is. Taft unitárius. Szabadelvűsége és államférfiai tulajdonságai, a melyekkel mint Rooseveltnél munkatársa kitűnt, juttatták az elnökséghez, melyet ténylegesen a jövő év tavaszán foglal el.

Az erdélyi róm. kath. statusgyűlésen f. é. nov. 12.-én gróf Majláth G. Károly püspök megnyitó beszédében a „Ne temere“ kezdetű pápai decretumról is megemlékezett, mely szerint a házasság szentségének kiszolgáltatására nézve az abban felállított alaki-

ságok megtartására a katolikus hívők az esetben is kötelezve vannak, ha más vallásúakkal óhajtanak házasságra lépni. Kiemeli, hogy mindenki beláthatja, miszerint a világegyháznak az egész világra kiterjedő szabályrendeletében az egyes nemzetek és vidékek különleges viszonyaira tekintettel lenni nem lehet, de különös fontos okok egyik vagy másik intézkedés felfüggesztését vagy megmáskísítását szükségessé tehetik. Miután pedig nálunk ez általános rendelettel szemben hosszas időn át eltérő gyakorlat állott fenn, ezért kezdettől fogva azon volt a magyar püspöki kar, hogy az általános rendelet e pontjának alkalmazásából származható bonyodalmakra a szent atyát figyelmeztesse s a végleges eldöntésig meg is adta minden egyes püspöknek a felhatalmazást arra, hogy a kath. pap előtt meg nem kötött vegyesházasságokat utólagosan érvényesíttesse. Az apostoli szentszék nem szolgált tehát reá arra, hogy oly gyöngédtelen módon meghurcolják akkor, a midőn a kérdést jóakaratulag tanulmányozza s annak tisztázása folyamatban van. De bármiképp döntsön is az apostoli szentszék, bármennyire óhajtjuk is más vallásu testvéreinkkel a békés együttélést fentartani, legdrágább kincsünket, az apostoli szentszékhez való tántorithatatlan ragaszkodást, nem engedhetjük gyöngíttetni, sem méltatlanul megátadtatni. Így Majláth püspök.

E kijelentésekre csak az a megjegyzésünk, hogy a más felekezetekkel való testvéri jó viszonyt és egyetértést mi is ápolni és fentartani óhajtjuk s csak helyeselhetjük a magyar r. kath. püspöki kar ama törekvését, hogy a pápai rendeletnek a fennebbi beszédben is elismert sérelmes részét, a melynek alkalmazása bonyodalmakra vezethet, megváltoztassa. Nem hallgathatjuk azonban el, hogy a pápai rendelet e részével szemben nemcsak hosszas időn át eltérő gyakorlat áll fenn hazánkban, hanem ellenkező s mindnyájunkat kötelező állami törvény is, melynek engedelmeskedni, melyet megtartani és követni elengedhetlen hazafiúi kötelességünk. Eme törvény pedig meghatározza, hogy a magyar honosok között Magyarországon kötött házasság mikor érvényes, mikor nem. Ezzel ellenkező rendelkezést senki sem jogosult tenni. Sajnálattal nélkülözzük tehát a fennebbi beszédben az állami törvény érvényességére való hivatkozást.

Azt is mondja a püspök, hogy bármiképp döntsön is az apostoli szentszék, a magyar katolikusok minden körülmények között tudni fogják kötelességüket s az apostoli szentszékhez való ragasz-

kodást, mint legfőbb kincsüket tántoríthatatlanul meg fogják őrizni. Ez a maga rendjén is van. A kérdés azonban az, hogy ha a szent-szék rendeletének sérelmes részét, mely a r. kath. pap által a rendeletben irt formaságok megtartása, tehát a cultus disparitas alóli felmentés és revarsalis mellett, meg nem köttetett, érvénytelennek jelenti ki, — fenn fogja tartani, hirdetni fogják-e az ily házasságok érvénytelenségét az állami törvényekkel szemben? Erre a beszéd határozottan nem nyilatkozik.

Mi nem hisszük, hogy hirdetni fogják, mert ez által ellentétbe helyezkednének az állami törvénynyel, a melyet pedig mindnyájunknak tiszteletben tartani hazafias kötelességünk. De azok a r. katolikusok, a kik mint közhivatalnokok a magyar alkotmányra és az állami törvények megtartására hivatali esküt is tettek, ez esküjükkel is ellentétbe jutnának.

Nem arról kell tehát a szent atyát felvilágosítani, hogy hazánkban a sérelmes rendeletével ellentétes *gyakorlat* áll fenn, hanem, hogy ellentétes *állami törvény* van érvényben s a hivatottak ellentétbe helyezni nem lehet, nem szabad. (e.)

Dr. Zsilinszky Mihály bányai ev. egyházkerületi főfelügyelő „*Miről van szó*” című füzetben felel a bányai ev. egyházkerületi közgyűlésen elmondott beszédére vonatkozó némely támadásokra s egyszersmind a jelenlegi egyházpolitikát főbb vonásaiban ismerteti. Előbb a „*Ne temere*” kezdetű pápai decretum rendelkezéseivel foglalkozik s kimutatja, hogy ez éppen nem csupán katolikus belügy, mivel olyan vegyesházasságokról beszél, a melynél az egyik fél protestáns. Hivatkozik az 1894. évi 31. törvencikkre, mely elvileg kizárja azt, hogy a magyar állam területén a törvényhozáson kívül bárki más meghatározhassa azt, hogy a magyar honosok között Magyarországon kötött házasság mikor tekintendő törvényesnek, mikor nem. A decretum tehát jogosan nem mondhatja, hogy az állam törvénye szerint megkötött házasság érvénytelen. Azután reá tér arra, hogy tulajdonképpen miről van szó s miért vert fel beszéde a klerikális körökben oly nagy port. Beszédében a protestánsok érdekeit sértő, megtörtént tényeket hozott fel, a melyek miatt feljajdultak s azzal vádolták, hogy ő zavarja a vallási békét, holott csak védekezett. Tárgyalja a vallási, tanulmányi és egyéb alapok jogi természetét s arra az eredményre jut, hogy azok az államvallás-erkölcsi és kulturális céljainak elérésére az államvagyonból kiszakított örök alapítványok voltak elejétől fogva,

melyek örök tulajdonosa mindig az állam s ha rendeltetési céljuk megszűnnék, visszazállanának az egyházi birtokok örök forrására, az államra. Tárgyalja a papi congrua kérdését s az 1848. évi XX. t.-czikk értelmét és intencióját s azt az irányzatot, mely a r. kath. papi congrua kérdését eddig vezette s a mely abban állott, hogy azt a r. kath. egyház a maga eszközeivel oldja meg, a mi az eddig háttérbe szorítva volt protestáns egyházak méltányos állami segélyezését tenné lehetővé, de a mely irányzat most kezd elhomályosodni s a r. katolikus papi congruának állami kiegészítése kezd előtérbe nyomulni. Reá mutat az utóbbi időben előfordult mindamaz intézkedésekre is, a melyekben a protestánsok sérelmet láttak s bennük aggodalmakat keltettek fel. Végül vázolja, hogy a jelen helyzetben mi a protestánsok teendője s ezt abban foglalja össze, hogy feladatuk a helyzet alapos megismerése s a történelmi múlt tanulságainak tulságtól ment okos felhasználása. Megértetése a katolikusokkal, hogy a protestánsokat testvéri szeretet vezérli, hogy békét akarnak s nem támadnak, csak védekeznek. Ezt a józan hazafias katolikus intelligentia meg fogja érteni, mely a multbau is mindig kész volt a protestánsok védelmére állani. Védekeznünk kell az igazság, jog és törvény fegyverével, mert a magyar protestantismusnak nagy hivatása van: az emberiség tanító mesterévé kell lenni, a mi volt kezdettől fogva a kereszténység a maga tisztaságában, mert a protestáns elv az evangelium szellemével megegyezően az egész emberiség haladásának magasztos elvévé lett, mely az egyéni szabadság, egyéni lelkiismeret és meggyőződés győzelmét biztosítja. (fg.)

Az Országos Vallásegyleti Szövetségbe belépésre a következő felhívás boesáttatott ki: F. évi szept. hó 30-dikán, az egyházi és társadalmi körök élénk részvételével, a fővárosban megtartott gyűlésen megalakult az Országos Vallásegyleti Szövetség, a mely céljait a következőleg határozta meg: Öntudatra ébreszteni s a társadalmi munka terén egyesíteni édes magyar hazánkban, felekezeti különbség nélkül, mindazon egyének és testületek munkaerejét, akik a felvilágosodás terjesztése, a nemzet és a nép anyagi, szellemi és erkölcsi jólétének emelése, a józan vallásosság ápolása érdekében, az országos törvényekben kimondott és biztosított teljes lelkiismereti szabadság és a vallásfelekezetek között való tökéletes jogegyleti és viszonyosság magasztos elvei alapján s azok megvalósítása végett, hasonló gondolkodású honfitársaikkal közremunkálni hajlandók. (Alapszabály 2-dik §-a.) Az Országos Vallásegyleti Szövetség megalakítói abban a meggyőződésben élnek, hogy szövetségükkel és kitűzött céljaiknak munkálásával a haza javát és boldogságát

segítik elő. A ki ugyanis nemzetünk életét nyitott szemmel megfigyeli, lehetetlen nem látnia, hogy vagyoni jólétünk és szociális életünk még nagyon sok kívánni valót hagy fenn; kulturális életünk, az újabb időkben meghozott nagy áldozatok dacára is, alatta áll a nagy kulturnépek szívonálán; vallásos életünk vagy a hitelenségbe, vagy az egyoldalú felekezetiességbe csapott át, — s amannak szomorú következménye az egyéni és a közerkölcsök vészes megromlása, — emennek pedig a vallásfelekezeteknek egymással való folytonos surlódása és a családok, a társadalom és az állam belső békeségének felbomlása. Ha nemzetünk javát munkálni akarjuk: meg kell szüntetnünk az anyagi és szellemi szegénységet; a bölcseségnek és a szeretetnek munkáival orvosolnunk kell szociális bajainkat; ápolnunk kell felekezeti különbség nélkül a józan vallásosságot és a tiszta erkölcsöt; s arra kell munkálnunk, hogy valóra váltván a törvényesen bevett felekezetek között a mindenféle előjogok, kiváltságok nélküli tökéletes jogegyenlőséget és viszonyosságot, s egyenlő arányúvá tevén azok nemes vallás erkölcsi és kulturális versenyt, mind az egyes egyházak, mind azoknak tagjai között megteremtjük a ma még hiányzó, de nélkülözhetetlen harmóniát, s mindezekkel összeforrasztassuk a nemzetnek különböző rétegeit és rajtok, mint egységes, megrendíthetetlen kősziklán, felépíthessük nemzeti nagyságunk és boldogságunk dicsőséges hajlékát! Ezt kívánja munkálni, tisztán társadalmi úton, a felekezetiesség és a pártpolitika teljes kizárásával, az Országos Vallás-egyenlőségi Szövetség. Nem tekint senkinek fájára, nyelvére, társadalmi állására és vallására; tagja lehet tehát annak, felekezeti, társadalmi osztálykülönbség nélkül minden olyan nagykorú állampolgár, férfi és nő és minden olyan testület, a ki és a mely a Szövetség kitűzött céljait szolgálni kívánja. A tagok örökös, rendes és testületi tagok lehetnek. Örökös tag az, a ki egyszerismindenkorra 50 koronát befizet. Rendes tag az, a ki magát legalább 3 évre 1—1 korona befizetésére kötelezi. Egyesületi tag az a testület, a mely legalább 3 évig 10—10 koronát fizet. Az alapszabály értelmében az olyan községekben, a melyekben a Szövetségnek legalább 20 tagja van, a tagok helyi fiók-szövetséggé alakulhatnak és az Országos Szövetséggel szerves összeköttetésben álló önkormányzati szervezetet alkothatnak. A nemzet javát, boldogságát magukban hordó célokat tűzött maga elé az Országos Vallás-egyenlőségi Szövetség. Jöjjön azért annak zászlaja alá mindenki, a ki hazáját igazán szereti s szeretetét hűséges munkálkodással megbizonyítani kész. A taggyűjtő-íveket, a név, foglalkozás, lakóhely, utolsó posta és a tagsági minőségének pontos feltüntetésével kérjük az ügyvezető titkári hivatalhoz (Hamar István ref. theol. akad. tanár, Budapest, IX., Kálvin-tér 7. szám), a tagdíjakat pedig Dr. Szabó József pénztárnokhoz (Budapest, IX., Lónyay-utca 9. szám) beküldeni. Budapest, 1908 október havában. Hazafias üdvözléssel az Országos Vallás-egyenlőségi Szövetség nevében *Gróf Degenfeld József* elnök. *Zsilinszky Mihály* alelnök. *Antal*

Gábor ref. püspök alelnök. Dr. Baltazár Dezső főtitkár. Hamar István ügyvezető titkár.

Loyson Hyacinthe-ot, ki most Genfben folytat papságot, a klerikalis sajtó a leggyalázóbb kifejezésekkel illeti. A „Courrier de Genève“ egyik újabb számában ezt az ékesszóló kiváló keresztény embert a legkiméletlenebbül szidalmazza. „Esküszegő barát“, „az egyház atyagyilkos gyermeke“, „az emberi lealjasodás példája, a milyen csak egy romlott szív lehet“, „egy ember, ki a vallástalanság legalsó fokára jutott“, „egy ember, a ki házasságban él, mi az isteni törvény szerint nem törvényes, vétkes“, „senmi sem hiányzik nála az ő teljes gyalázatosságához“ — ily szidalmakat szór a klerikalizmus Hyacinthera, a haladó katolikus irányynak minden művelt néptől tisztelt képviselőjére.

Dávid Ferencz a „Protestant“ lapban. A Párisban megjelenő „Le Protestant“ ezimű egyházi lap f. évi május 2.-án megjelent számában Gyonge János ref. lelkész neve alatt Bélzerindből, „A Short Account of the Unitarian Church of Hungary“ czimen kiadott füzetünkről a következő ismertetés jelent meg:

„A magyarországi unitárius egyház rövid története a czime ennek a füzetnek, a melyben tíz fejezetben van leírva a magyarországi unitárius egyház multja és jelene.

A füzet tartalma — kivéve az első fejezetet — egészen helyes és a valóságnak megfelelő, de az első fejezetben, a mely az egyház mult történetét ismerteti, két tévedés van. A 6-ik lapon ugyanis az áll, hogy Erdélynek trinitárius fejedelmei, mint *Bethlen Gábor, Rákóczi György és a kalvinista süperintendensek elnyomni és kiirtani akarták az unitárius eretnekeket.* Ennek az állításnak teljesen ellene mond a magyar történelem. Bethlen Gábor 1613-tól 1629-ig uralkodott és Rákóczi György 1630-tól 1648-ig. Elöttük már jóval biztosítva volt az unitáriusok vallásszabadsága, nevezetesen 1571-től kezdve.

És ezek a nagy fejedelmek, Magyarország és Erdély vallási és polgári szabadságának ezek a nagy védői, ha jó reformátusok voltak is, legkisebb kísérletet sem tettek a törvény által bevett valóságok szabadságának megsértésére. Igenis Erdélyben üldözve voltak a szombatosok, de nem az unitáriusok.

A másik tévedés a füzetben az, hogy szerzője Dávid Ferencz az *igazság vértanujának* minősíti (L. 5. l.).

Ez egy hamis állítás. Dávid Ferencz nem volt az igazság vértanuja, mivel ő folytonosan változott. De leirom röviden történetét.

Dávid Ferencz, a magyar unitarizmus alapítója, kezdetben katolikus abbé volt, azután megismerve a lutheri reformatiót, egy ideig azzal tartott s mint kitünő szónokot és érdemes embert a lutheri egyház püspökének választották meg. De nem sokáig maradt a lutheri egyházban, mert megismervén a Kálvin tanait, kálvinistává lett és Erdélyben kálvinista püspöknek választott meg. Azonban csakhamar elhagyta a kálvinista egyházat is, hogy az unitarizmus apostola legyen és ott is az unitáriusok püspöke lett.

Ne higyjék azonban, hogy Dávid Ferencz itt végleg megállott. Ellenkezőleg, folytatta nézeteit s a szombatosok felé kezdett hajlani, ezért került vád alá az 1572. évi törvény értelmében, a mely a törvény által bevett vallásokon kívül (kath., luth., ref. és unitárius) minden más vallást megtiltott. Örökös fogságra lőn ítélve.

Egy ilyen ember, mint Dávid Ferencz, a ki nem szünt meg nézeteit változtatni, nem lehetett *az igazság vértanuja.*“

Gyenge János, ref. lelkésznek „A Short Account“-nak ez ismertetésére ugyancsak a „Protestant“ október 10.-én megjelent számában Józán Miklós, budapesti lelkésztől a következő levél jelent meg:

Szerkesztő Úr!

Gyenge János, magyarországi ref. lelkész úr Önnek május 2.-án megjelent 18. számú becses lapjában Bibliographia czim alatt ismertetvén „A Short Account of the Unitarian Church of Hungary“ czimű füzetet, azt mondja, hogy annak 10 fejezetéből 9 teljesen megfelel az igazságnak, de az első fejezetben, a mely az unitarius egyház történetét foglalja magában, két tévedés van. Egyik a 6-ik lapon, mely szerint Erdély ref. fejedelmei, mint Bethlen Gábor, Rákóczi György és a kálvinista superintendensek elnyomni és kiirtani akarták az unitárius eretnekeket. Ez tévedés Gyenge úr szerint, mert ennek az állításnak teljesen ellene mondanak a történeti tények, miután a vallási szabadság 1571-től kezdve törvényesen biztosítva volt, tehát a Bethlen Gábor és Rákóczi György uralkodása előtt (1613—1648.).

Készséggel elismerjük, hogy Gyenge urnak az az állítása, hogy az unitárius vallás szabad gyakorlata a Bethlen Gábor és Rákóczi György uralkodása előtt biztosítva volt, való igaz. De értsük meg jól, ezzel még nincs bebizonyítva az is, hogy tévedés a füzetben az az állítás, hogy ezek a fejedelmek az unitárius vallást elnyomni és kiirtani akarták. Avagy a ref. vallás nem volt-e a törvény által

biztosítva s avagy nem szenvedtek-e a reformátusok is gyakran igen sokat a katolikusok részéről az erdélyi külön fejedelemség megszüntetése után? Azt hisszük, hogy ez nem ismeretlen Gyenge úr előtt. Hasonlóan történt az unitáriusokkal is. Vallásuk szabad gyakorlata igen is biztosítva volt, de valahányszor alkalom nyílt az ők elnyomatásukra, Bethlen Gábor is, Rákóczi György is miúdig buzgósággal használták fel azt arra. A szombatosok, a kiknek üldözését Gyenge úr is elismeri, erre szintén jó ürügyül szolgáltak. Kétségbevonhatatlan tény az, hogy a szombatoság ürügye alatt Bethlen is, Rákóczi is felléptek az unitáriusok ellen s e miatt több egyházközségüket elvesztették. A szombatosággal vádolni őket annál könnyebb volt, mivel a szentháromságot tagadták s Jézusról való felfogásuk e tekintetben a szombatosokéhoz közeledett. Az unitárius lelkészt egyszerűen kimozdították helyéből s helyébe olyan lelkészt tettek, a kinek a szentháromságban való hitéhez kétely nem fért.

Nem akarván visszaélni a szerkesztő ur türelmével, erre bővebben nem terjeszkedünk ki. Egy dolgot azonban még sem hallgathatunk el, a mi mutatja, hogy milyen volt Bethlen Gábornak az unitáriusok iránt állított jóakarata. Teljes elismeréssel levén a nagy fejedeleme nek Erdélynek és a magyar nemzetnek tett nagy szolgálatai s hazafiui érdemei iránt, fel van jegyezve róla, hogy 1623-ban a császárnak egy követét, Gál Pétert, fogadván, ez a bécsi udvarnak tett jelentésében azt írta, hogy Bethlen Gábor neki ezeket mondotta: „Az unitáriusokat teljes szivemből gyűlölöm és ha esküm ellen tehetnék valamit, nagy örömmel kiüzném őket az országból, de eskümet megtartom.“

Lássuk a füzetnek Gyenge ur szerint másik tévedését, mely abban áll, hogy Dávid Ferenczet az igazság vértanujaként tünteti fel (5-ik l.). Ez hamis állítás, mondja Gyenge ur, mivel Dávid Ferencz folytonosan változtatta nézeteit. A katolikus abbé rövid idő alatt lutheránus, azután kálvinista és végre unitárius püspök lett s így nem lehet őt az igazság vértanujának tartani.

Ez elmélet szerint a gályarabságra ítelt református lelkészek sem voltak az igazság vértanui. Miért hagyták el az egyedül idevezítő vallást?! Ez elmélet szerint a középkori vallásos üldözések, valamint a farizeusoknak és főpapoknak a Jézus keresztre feszítettése iránti eljárása is igazolhatók lennének. A mi Dávid Ferenczünk nem úgy változtatta nézeteit, mint a hogy az ember köpenyét forgatja, hanem a vallás eme megújhodási korszakában nem nyugodott

meg addig, a míg az „ember fia“ kereszténységéhez nem jutott. Mi az ő szellemének örökösei, az ő igazságát nem féljük vallani s az ő vértanui koszoruját nagyrabecsüljük, amnyival inkább, mert meg vagyunk győződve, hogy a mai szabadelvű protestansok lassan-lassan a Dávid Ferencz által hirdetett elvekhez közelednek.

Magyarország, Budapest, 1908. június 1-én.

Józan Miklós,
unitárius lelkész.

*

Józan M. e levelet, a mint a keltezés mutatja, még jun. 1-ről beküldötte „Le Protestant“ szerkesztőjének Gyenge urnak e lap máj. 2.-án megjelent számában közölt cikkére. Hogy oly későre adatott ki, erre nézve a szerkesztő maga * alatt ezt írja: „Ennek a közleménynek kiadását különböző körülmények késleltették. Kötelességünknek ismerjük ezért elnézését kérni a mi tisztelt közlőnknek. (Szerk.)“

A babyloniai kutatások a héber bibliai történetekre mi más világot vetnek. Sibree angol assyriologista szerint az Édenkert története, a későbbi hozzáadásokat nem számítva, alapjában kísérlet annak megmagyarázására, hogy az ember hogyan jött arra, hogy a földet művelje. Kain és Ábel története a földmivelés és pásztorélet versenyét mutatja. Ezek a történetek össze vannak kötve a Zodiac jegyeivel a babyloniai naptárban. Azok úgyszólván az évfolyam hosszabb történetének töredékei. Az Édenből való kiűzetés és a földszántás a földmivelés első fokának a története. A babyloniai naptárban a Zodiac első jegyének neve „a munkás ember“ volt. Kain és Ábel — dr. Clarke Ádám szerint — iker-testvérek voltak s megfelelnek a Zodiac Ikek jegyének. A vízözön története pedig kétségtelenül az esős időszzakkal kapcsolatos, mely a Vízöntő jegye alatt fordul elő a tizenegyedik hónapban. Ezt határozottan bizonyítják a babyloniai írásokban talált adatok. A Sámson története pedig a napmythosnak egy formája. A „Sámson“ szó azonos az assyriai vagy a héber „Samen“ szóval, mely a „napot“ jelenti. Sámson a héber Herkules. Erőfeszítései a nap pályáját az éven keresztül, jelképezik. Hogy vajjon Ábrahám régi Abram neve alatt maga a holdisten-e, mint némely tudósok felteszik, vagy hogy az ő személye ama holdimádók felekezetének a képviselése, kik Chaldeának Ur nevű városából Herranba költöztek, azt nem lehet biztosan elhatározni. Bárhogyan legyen, az fel-

tünő, hogy az „atya“ elnevezés, melyet a héberek állandóan alkalmaztak Ábrahámra, a babyloniai himnuszokban a holdistennek a megkülönböztető neve. Valóban Ábrahám több lett a hébereknél történelmi alaknál. A nép tudatában a jövő világ ura lett, mint Osiris az aegyptomiaknál. A jövő életben Ábrahám fogadja Lázárt kebelébe s a gonoszokat elveti. Jahveh igen elvont istenség volt a közönséges héber szellemnek, semhogy azt úgy tudta volna alkalmazni, mint a nemzet alapítójának személyével tette. A „Jahveh“ név titokzatos név volt, a melynek ismerete felülmulta a közönséges héber szellemet. A király tudta egyedül, a ki tudta az istenek neveit, ez isteneket átfogni. Ezt tanítja nemcsak az egyiptomiak szent könyve, hanem a babyloniai és a régi hindu szentkönyvek is.

Reformálható-e az islam? E kérdésre Morison Theodor, ki Hindostánban egy mahomedán collegiumnak volt sok éven keresztül a vezetője, a „Nineteenth Century“-ben azt írja, hogy az eddig általánosan elfogadott nézet, hogy az islam nem enged meg semmiféle módosítást vagy reformot, téves. Morisonnak alkalm volt, hogy megismerje a mahomedanizmus számos felekezetét. És ezek a felekezetek a Koránt épp oly különbözőleg magyarázzák, mint a keresztények a bibliát. Azok a bibliai helyek, melyeket a régi puritanok kedveltek, bizonyára nem ugyanazok — mondja Morison — mint a melyekből „Martineau meritett ihletet, mert a szellem, a melyben anazok olvasták a bibliát, nagyon különbözött attól, melyben azt e nagy, szabadelvű tudós tanulmányozta“. A mahomedánok gondolkozásában is változás észlelhető. A XX-ik száz mahomedánjait inkább vonzák a Koránnak ama helyei, melyekben az islam szellemi része fejeződik ki. S a ki az islam mozgalmait szemléli, azt veszi észre, hogy a mahomedán hitvallást most más-ként értelmezik, mint régen. Morison szerint az indiai mahomedánok nagy része ma a következő elveket vallja: 1. Az islam tiltja az erőszakot a hit terjesztésében; 2. az islam parancsolja az egyenlőséget; 3. a rabszolgaság nem fér össze az islammal, mely az emberek testvériségét tanítja. S ha ehhez hozzá vesszük, hogy Konstantinápolyban az ifjú törököket az ulemák oly kedvezően fogadták s hogy Algíria és Tunis mahomedánjai is felvilágosodott nézeteket vallanak — mindezek bámulatos átalakulást mutatnak és igazolják azt, hogy az islam alkalmas arra, hogy a modern tudomány világosságánál előre haladjon.

Szóval a modernismus az ázsiai és európai mahomedánoknál éppen úgy megteszi a maga munkáját, mint a hindú brahmoistáknál s mint az izraelitáknál és mint a protestans és katolikus keresztényeknél s talán nem is véletlenül, hanem valami megmagyarázhatatlan indíttatás következtében.

Dickensről, az angol regényíróról kevésbé ismeretes, hogy ő szabadelvű vallásos nézeteket ápolt. Dickens vallásos meggyőződésre unitarius hitű volt. A regényíróra legelőször a Channing iratai gyakoroltak befolyást. Azután a Tagarttal való barátsága még közelebb hozta az unitariusokhoz s Londonban a little-portland street-i unitarius gyülekezetnek éveken keresztül volt rendes tagja, hallgatva előbb Tagartot s azután Taylert és dr. Martineaut. Mikor londoni lakását gyakori utazásai és a tengerparton tartózkodása miatt felhagyta, némely jóakarók ugyan azt hirdették, hogy szakított az unitarismussal, mert „Burdett-Couttes bárónő és Forster John író azt mondották neki, hogy az ártani fog befolyásának és művei forgalmának, ha meg tudják, hogy olyan veszedelmes hitet követ“. De mindazok, kik Dickens életét tanulmányozták, e hirtávol állónak tartják a valóságtól, mert Dickens erkölcsi komolysága felül állott azon, hogy vallásos meggyőződését megtagadja.

Jubileum. Marostordamegyében nov. 4.-én *Deák Lajos* kir. tanácsos tanfelügyelő huszonöt éves tanfelügyelőségét a tanítótestület gyűlésén jubileummal ünnepelték. A társadalomnak minden osztálya részt vett az érdeemes tanférfiu ünneplésében. Az unitarius egyház részéről Kelemen Albert esperes mondott a jubilansnak üdvözetet.

Gyászhirek. Csehétfalvi *Albert János* ny. unitarius pap és tanár élete 88.-ik évében nov. 7.-én Tordáu elhunyt. 53 évig volt a tordai unitarius egyházközségnek papja és az ottani unitarius gymnasiumnak tanára, régi idő óta tagja volt az unitariusok egyházi főtanácsának is. A család részéről elhunytát gyászolják gyermekei: Albert Ilka, Csegezy Mihály ny. törvényszéki elnök, kir. tábl. bíró neje; Albert Iván nagyenyedi kir. áll. építészeti hiv. főnök; veje Czegezy Mihály, menyé Albert Ivánné, Mandl Ida s unokái és számos rokon. A tordai egyh.-község gyászjelentést adott ki a gyász alkalmából. Az elköltözöttet általános részvét kísérte sirjába. — Özv. nagyajtai *Kozma Elekné,* dersi Elekes Amália nov. 17.-én élete 76.-ik s özvegysege 24.-ik évében Udvarhelymegyében Siménfalván jobblétre szenderült. Kozma Gyula budapesti polg. isk. igazgató édes anyját vesztette az elhunytban, valamint Kiss Istvánné, Kozma Nina és Kozma Dénes is. — *Barabás József* gyógyszerész

élete 25.-ik évében Budapesten meghalt. Dr. Nyiredy Géza kolozsvári főgymn. tanár unokaöcsesét veszette benne. — Tartsafalvi *Pálffy Mihály* marosvásárhelyi ügyvéd, az unitarius egyház főtanácsának tagja, életének 65.-ik évében nov. 25.-én megtért őseihez. Halálát mindenekelőtt fájlalják tartsafalvi Pálffy Mihályné, nagyajtai Huszár Zsuzsánna s gyermekei tartsafalvi Pálffy Ilona, Pálffy Gyula, Pálffy Mihály, Pálffy Ákos, Pálffy Jenke, Szabó Dénesné s a Pálffy-, Ugron- és Gálffy-családból számos rokon. — Bölöni *Tana Gyula* m. kir. számtanácsos, számvevőségi főnök, élete 51.-ik s házassága 16.-ik évében nov. hóban Beszterczén meghalt. Tana Sámuel bölöni birtokos fiát s ifj. Tana Sámuel kir. pénzügyigazgató és Tana Albert közs. jegyző testvérüket gyászolják az elhunyt kitünő tisztviselőben.

—————

Szerk. üzenet: L. Ö. A jövő füzetben.

—————

ARANYKÖNYV

— — — — —

Adományok a marosvásárhelyi templom építésére.

(X. közlemény.)

Dr. *Sárány Miklósné* Horváth Ilona 461. sz. gyűjtőívén Maros-Vásárhelyről: Horváth Miklósné Fekete Ilona 25 kor., Tarr Gábor, dr. Csiki Kálmán, Bodolla Ferencz, dr. Fekete Károly 2—2 kor., Muzsnay Pálné, Erzsike, Tarr Gáborné, Gombás Gyuláné, Gombás Gyula, Jeney Kálmáné, Horváth Ferenczné, N. J. 1—1 kor., N. N. és B. Viktor 20—20 fill. Együtt 41 korona 40 fillér.

Biás István ügyvéd újabbi adománya 20 korona.

1—X. közlemény összesen 4244 korona 30 fillér.

Midőn fenti kegyes adományokat hálás köszönettel nyugtázom, felkérem mindazokat, kiknek íveket küldöttünk, hogy gyűjtésüket, illetve elfogadott íveiket, ha üresen is, sziveskedjenek beküldeni, hogy elszámolhassunk.

Maros-Vásárhely, 1908. november 21.-én.

KELEMEN ALBERT S. K.,
lelkész és ideiglenes pénztárnok.